

Oplysningsarbejdet i vort Landbrug.

Foredrag i det kgl. danske Landhusholdningsselskab Onsdagen
den 1ste Marts 1899

ved Skoleforstander *S. C. A. Tuxen*, Malling Landbrugsskole.

Selv mellem Landmænd kan det gøres nødigt at begrunde, hvorfor det faglige Oplysningsarbejde indtager en saa særlig fremskudt Plads i Landbruget, medens det ikke spiller nær saa stor en Rolle ved noget andet økonomisk Erhverv.

Man mener vel, at det var let forklarligt, at Spørgsmaalet om Landbooplysningen var saa stærkt fremme for Hundrede Aar siden; thi da levede den danske Bonde jo i »Vankundighed og Nød«; men nu om Stunder maa Landboen vel kaldes en baade ret velstaaende og vel oplyst Stand i vort Land. — Der er imidlertid næppe nogen Grund til at mene, at Bonden i Slutningen af forrige Aarhundrede stod tilbage for andre Erhvervsdrivende i rent faglig Oplysning; den fra Slægt til Slægt nedarvede faglige Indsigt i Datidens Jorddyrkning og Fædrift var vist nok saa udviklet her som andetsteds og som det tiltrængtes, hvor Bruget virkede og længe havde virket med de samme uforandrede Opgaver.

Det var ikke særlig for at bøde paa Mangler i Fortiden, men derimod for at møde Fremtidens Krav og Muligheder, at det faglige Oplysningsarbejde toges saa stærkt op, at det endog paa Steder tog Prædikestolen i Kirken i sin Tjeneste. I Stedet for efterhaanden at komme

nærmere til sin Opgaves endelige Løsning, har dette Oplysningsarbejde da ogsaa stadig følt sig stillet overfor nye og større Opgaver, saa længe der har været et saakaldt »fremskridende« Landbrug. Dette begyndte med de store Landboreformer, og Landbruget har vel siden intet Øjeblik faaet Lov til at være stillestaaende.

Det er altsaa det sidste Aarhundredes Landbrug, der særlig har trængt til faglig Oplysning, og naar det har gjort dette i højere Grad end andre økonomiske Erhverv, mener jeg, at Grunden fortrinsvis maa søges paa to Punkter, nemlig dels i Landbrugets særlige Stilling til »Arbejdsdelingen«, dels i dets fremragende Betydning som Export-Erhverv i vort Land.

Hvorledes man ellers ser paa vor Tids særlige Udvikling af Arbejdets Deling, maa det erkjendes, at den overalt, hvor den har kunnet udfolde sig, har medført en Simplificering af Kravene til faglig Færdighed og Indsigt; men deri har Landbruget i forholdsvis ringe Grad kunnet tage Del. Arbejdsdelingen har vel i Tidens Løb friet Landmanden for mangen Syssel, der fra at være undergivet hans Omsorg har udviklet sig til selvstændige Erhverv, som det senest kan siges endog at være sket med Smørtilvirkningen; men hvor vidt der end naas med saadan Udskillelse, bliver stadig som Kjærne tilbage den egentlige Landmandsgjerning med mangesidig Plantedyrkning og forskelligartet Husdyrhold, ligesom Landmanden ikke kommer bort fra Arbejdets nøje Tilknytning til de vekslede Aarstider og til inderligt Samarbejde med en saa besværlig og lunefuld Faktor som Vejr og Vind. Mellem de økonomiske Erhverv er Landbruget saaledes i Følge Sagens Natur ejendommeligt ved at bevare Mangesidighedens Sundhed og Afvexling, men kræver til Gjengæld ogsaa en mangesidig Uddannelse og Indsigt samt Evne til at disponere bedst mulig ved Brugen af det ene som det andet, naar Landmanden da ikke alle Dage kun skal være en »Forvalter« af Andres Bestemmelser.

Det er vel denne Ejendommelighed, der forklarer, at

det ikke blot er hos os, men i alle Kulturlande, at der har udviklet sig et særligt landøkonomisk Oplysningsarbejde; men kan man maaske med nogen Ret sige, at det hos os i enkelte Retninger er fuldt saa fremskredet som i nogle andre Lande, der ellers staa over os i Kultur, synes det ikke vanskeligt at se Grunden deri, at Landbruget længe har været og sikkert endnu en Stund vil vedblive hos os at være det Erhverv, der ved Udførsel af sine Produkter fortrinsvis skal skaffe tilstrækkelig Kjøbeevne i Udlandet, hvor vi dog have en Del Fornødenheder at hente. Med al Agtelse for de udmærkede Bestræbelser for Udvikling af vor Industri og vort Haandværk og med den bedste Tro til, hvad de sikkert i Fremtiden vil kunne yde ogsaa til Export, har det hidtil været Landbruget, som maatte præstere det dertil fornødne. Selv om man havde ønsket det, har det derfor ikke været muligt at lade Landbruget bevare sig eller voxe sig stærkt bag mere eller mindre høje Toldmure; skulde det hævde sin Stilling og løse sin Opgave, maatte det af al Magt stræbe at bevare og udvikle sin Evne til i sine Produkters Godhed og billige Frembringelse at konkurrere ogsaa udenfor Landets Grænser, enten dette nu bedst lod sig gjøre gennem Salg af Korn og andre Planteprodukter eller ved Hjælp af godt Kvæg og Heste, Smør, Flæsk, Æg eller andet. Det vil let erkjendes, at der i dette Forhold har ligget og ligger en Appel til den personlige Dygtighed, der ikke i tilsvarende Grad har været tilstede ved vor Industri og vort Haandværk, lige som vi deri tildels maa søge Forklaring af den større solidariske Interesse mellem Landbrugerne indbyrdes. Staa vi overfor Verdensmarkedet, forsvinder megen indbyrdes Konkurrence; en anelig Præstation af de bedst mulige danske Varer bliver en fælles Interesse.

At naa vidt i »almindelig« menneskelig Oplysning er et Maal, der maa stille sig ens for Alle, enten de bo paa Land eller i By, kun er Maalet vanskeligt at naa for Landboen, hvilket forklarer hans særlige Anstrængelser i Oprettelse af Folkehøjskoler, Forsamlingshuse og Fore-

dragsforeninger; men naar det gjælder den »faglige« Oplysning, møder han ikke blot de samme Vanskeligheder, han skal tillige naa et større Maal. Deri maa vel søges Forklaringen af det stedse voxende og videre forgrenede Arbejde i den faglige Oplysnings Tjeneste, som har karakteriseret det forløbne Aarhundredes Landbrug herhjemme. Vi møder det i Form af større eller mindre Fagskoler, i en fyldig faglig Literatur og Foredragsvirksomhed, i Udstillinger og Rejser, Landbrugsforsøg og forskjelligartet Konsulentvirksomhed.

For hundrede Aar siden gjordes det første alvorlige Arbejde med at rejse en Fagskole for Landmænd her i Landet. Det viste sig dog, at man den Gang endnu ikke var naaet saa vidt, at man kunde faa danske Bønder til at sende deres Sønner fra Hjemmet for at nyde faglig Oplysning, og Skolen paa Næsgaard, hvis Bygning er 100 Aar gammel, fejrer som virkelig Skole først i Aar sit Halvhundredaars Jubilæum, idet den først i 1849 fyldtes med Elever. Men da stod den heller ikke alene; Krarupernes Skole havde virket i Jylland siden 1837, den Hofman-Bangske Skole i Fyen siden 1845 og i 1844 var den danske Folkehøjskolebevægelse indledet paa Rødding i Sønderjylland med en Skole, der til at begynde med var meget faglig anlagt. Senere Mærkeaar i Landbrugsskolens Historie var særlig 1858, da den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole aabnedes, og 1867, da Landboskolen i Lyngby paa en smuk Maade indledede den moderne Landbrugsskolegjerning, der kan siges paa én Gang at være en Frugt af Landbohøjskolens Videnskabelighed og den grundtvigske Højskoles Folkelighed. Paa denne dobbelte Grund bygge alle de senere oprettede og endnu virkende almindelige Landbrugsskoler, vel en halv Snes i Antal. At Tallet ikke kan udtrykkes bestemtere, skyldes den Sammenblanding, der her undertiden træffes i Arbejdet for den almene og for den rent faglige Oplysning. Der findes for Tiden her i Landet c. 90 Folkehøjskoler og Landbrugsskoler; disse have, som antydnet, tildels et fælles Udspring, de arbejde med Elever fra de samme

Hjem, have en Fællesforening for Lærere ved Folkehøjskoler og Landbrugsskoler og arbejde i det Hele taget i den bedste Forstaaelse med hinanden, man kunde fristes til at sige i altfor god Forstaaelse. Det vilde vel være at drage Skjellet for skarpt, at fraraade al faglig Undervisning ved Folkehøjskolen, end sige at Fagskolen undlod ogsaa at tænke paa sine Elevers almindelige Udvikling; men begge Formaal lide utvivlsomt let, naar de flyde helt sammen ved en Undervisning paa 5—6 Maaneder. Ved den egentlige Fagskole føler man i hvert Fald stærkt Trykket ved at være henvist til saa kort Tid for det særlige Arbejde og ved en Del af den Ustadighed i Besøget, der langt bedre taales ved Folkehøjskolen. Der har været ofret meget strængt Arbejde paa at bevare en noget længere Tid for et almindeligt Landbrugskursus, og det er utvivlsomt de to Opgavers Sammenblanding, der har Hovedskylden, naar der snarere maa tales om Tilbagegang end om Fremgang for den almindelige Landbrugsskoles Gjerning. Antallet af Elever, der aarlig søger denne, kan vel sættes til mellem 400 og 500, og det kan maaske siges, at det i de senere Aar er kommet det højeste Tal nærmest; men til Gjengjæld er den gennemsnitlige Varighed af et Kursus gaaet tilbage. Ved de oprindelige Skoler, ogsaa ved dem, der endnu bestaa, som Lyngby, Tune og Odense, ikke at tale om Næsgaard, var 9 Maaneder den mindste Varighed for et almindeligt Kursus, medens Normen nu er indskrænket til 6 Maaneder. Uden at opgive Haabet om, at der maa komme bedre Tider for en virkelig grundig, velfordøjet Landbrugsundervisning, maa den danske Landbrugsskole erkjende sig tvunget til oftest kun at se sine Elever i sex Maaneder. Men idet den erkjender, at det derved ydede Oplysningsarbejde i mange Tilfælde er lidet fyldestgørende, maa Skolens Mænd i forøget Grad rette deres Opmærksomhed paa den bedst mulige Udvikling af andre mere eller mindre beslægtede Hjælpemidler.

Nærmest ligger det da at nævne den faglige Foretagsvirksomhed, der øves udenfor Skolerne af disses

Kræfter og andre. Ogsaa dette Oplysningsmiddel er omtrent saa gammelt som det fremskridende Landbrug, og saa længe Landboforeningerne have bestaaet, har det hørt til deres vigtigste Gjerning om Vinteren at samle deres Medlemmer til Møder med Drøftelse af faglige Emner. Sædvanlig søgte Foreningen en kyndig Indleder, hvis Foredrag saa fulgtes af en Diskussion, som hyppig fik Karakteren af en Examination, hvor Eleverne spørge og Læreren svarer. Da det efterhaanden blev vanskeligere for den enkelte Forening at skaffe Foredragsholdere, affødte Trangen hertil dels de første Exempler paa Ansættelse af almindelige Landbrugskonsulenter, dels en Samvirken mellem Landboforeningerne i denne som i andre Sager. Den jydsk Fællesforening har saaledes i de sidste sytten Aar gennem et særligt Udvalg bistaaet Foreningerne i Foredragsagen. Foruden mange Foredrag, der afholdes uden Udvalgets Medvirkning, blev der ved denne i de første fem Aar holdt 75 aarlig, de følgende fem Aar 95 og i det tredje Femaar 140 Foredragsmøder om Aaret, medens Antallet de to sidste Aar har været henholdsvis 163 og over 200. Uagtet Gjennemsnitsantallet af Besøgende ved disse Møder har været omkring ved 70, skal det ikke nægtes, at der gives en Del Exempler paa slet besøgte Møder. En heldig Ændring synes det imidlertid at være, naar der i de senere Aar er sket en Deling i mere lokale Møder ved Foredragsrækker — med Foredrag af samme Foredragsholder Dag for Dag, men paa forskellige Steder i den samme Kreds — og større samlede Foredragsmøder med to eller flere Foredragsholdere og ofte varende i to Dage. Hvor saadanne Møder under en energisk Bestyrelse ere blevne en fast aarlig Regel, samle de nu ofte flere Hundrede interesserede Deltagere. — I videre Udvikling heraf støde vi saa paa det nyeste Middel, der bedst vil være i Stand til at bøde paa Kortvarigheden af de almindelige Landbrugskursus, nemlig derved, at Landbrugsskolernes Lærerkrafter slaa sig ned i Egne af Landet, hvor man attraar det, for i Efteraars-tiden at arrangere korte Kursus for ældre Land-

brugere, der ere saa stærkt bundne til Gjærningen i Hjemmet, at de ikke kunne søge deres Oplysningstrang tilfredsstillet ved at søge ud til Skolerne. Lad mig hertil føje, at det var en gammel Elev fra et saadant Kursus, der gav Stødet til det første Forsøg paa ved det store Hestemarked i Randers at samle Landmænd udenfor Handelstiden til Foredrag og Drøftelse af faglige Emner.

Næst den mundtlige maa nævnes den boglige Oplysning, hvis Paavirkning vel ikke er saa levende som hin, men til Gjengjæld uden stor Anstrængelse kan bredes langt videre, ja søge enhver Landmand op i hans Hjem, finde og mulig paavirke den ligegyldige som den interesserede. Ogsaa dette Middel har da i vort Landbrug været stærkt benyttet og ved dette som ved de andre har ikke mindst Selskabet, vi staa i, spillet en meget stor Rolle. Det har saaledes i over hundrede Aar hvert Aar forsynet Universitets-Almanakken med en landøkonomisk Afhandling, det har i hele sin Existentid virket med Uddeling af Boggaver og bl. a. sørget for, at Landbruget ingensinde manglede sin særlige Haandbog. I 1794 uddelte det sin første Guldmedaille for »Høeghs Vejledning«, der herskede i halvtredsindstyve Aar, til man i 1835 lod den afløse af »Jensens Anvisning«, medens vor Slægt siden 1860 har haft »Lacoppidans Agerdyrkningslære«, der først sent afløstes af bindstærke Værker som »Landbrugs-Ordbogen« og »Landmandsbogen«. I Virkeligheden ere disse jo imidlertid kun enkelte Led i en meget rig Literatur. Da man ved Udstillingen i Aarhus i 1897 tænkte paa en samlet Fremstilling af de sidste 25 Aars Landbrugsliteratur, strandede Tanken nærmest paa Stoffets overvældende Mængde. — Det mest levende Udtryk for Landbrugets Oplysningstrang paa dette Omraade findes dog i de faglige Tidsskrifter. Fra Aarhundredets Begyndelse have vi de »landøkonomiske Tidender«, der endnu fortsættes i »Tidsskrift for Landøkonomi«, og foruden de mange opdukkende og atter forsvundne, møde vi af de endnu bestaaende Blade i 50erne »Ugeskrift for Landmænd«, i 60erne »Landmandsblade« og i 70erne »Vort

Landbrug«, hvortil saa er kommet et stadig voxende Antal af Landboforenings-Medlemsblade, Landbrugstidender i Dagbladene samt specielle Tidender for, snart sagt, enhver særlig Gren af Landbruget. Her møder os en saa frodig Væxt, at der nok kunde være Brug for en ordnende Haand, dels til at hjælpe denne Literatur til at gjøre den størst mulige Virkning, dels til at lette og samle det meget spredte Arbejde. En ejendommelig Følge af de senere Aars frodige Væxt i den hjemlige Literatur har det været, at der nu sjældnere end forhen tilflyder os Meddelelser om Arbejdet i fremmede Lande, der sikkert ofte kunde virke befrugtende. Det synes imidlertid som den nylig dannede Forening af Landbrugskandidater har sin Opmærksomhed særlig rettet paa denne Mangel, og jeg vil gjerne benytte Lejligheden til at udtale Glæde over den af samme Forening planlagte Aarbog, særlig for saa vidt den tør ventes i Fremtiden Aar for Aar at yde os et samlet Overblik just over de Virksomheder, jeg her er i Færd med at fremdrage.

Hverken de nævnte Skoler, Foredragene eller Literaturen ere Landbruget kunstig tilførte, de ere alle fremkaldte ved det private Initiativ, og særlig den sidstnævnte har stedse bestaaet uden nogen nævneværdig Støtte udefra; det er Faget selv, der har fremkaldt og bærer sin Literatur. — Landbrugets Oplysningsarbejde er imidlertid langt fra at være udtømt med disse Midler. En ganske særlig Betydning have de haft, der ere forbundne med Selvsyn, idet de dels bringe den yngre eller ældre Landmand ind i andre Landmænds Bedrift, enten som Deltager i Arbejdet eller blot som Besøgende, dels paa Udstillinger af forskjellig Art lader ham mødes med andre Landmænds Frembringelser. Enhver praktisk Landmand vil sidde inde med egne Erfaringer for den overordentlige Virkning, der ofte i vort Erhverv skyldes direkte Iagttagelse. En Kultur, der staar stille i Udvikling, trods Aaringers gjentagne Anbefaling i Tale og Skrift, kan med ét Slag komme i Gang ved at der til Anbefalingen kommer egen SysseL dermed. Af overordentlig Betydning har det

f. Ex. saaledes været for Rodfrugtdyrkning og Rørlægning her i Landet, at Landhusholdningsselskabet i sin Tid hjalp danske Landmænd til i England og Skotland at lære disse Arbejder at kjende ved Selvsyn, og det samme giver f. Ex. Nutidens Husmandsrejser deres største Betydning; men først og sidst er der i denne Forbindelse Anledning til at nævne Landhusholdningsselskabets Lær-
 lingeinstitution, som fra 1820 til denne Dag har virket med Anbringelse af unge Landmænd paa gode Læresteder vexlende i forskjellige Egne af Landet, en Gjærning, der ikke blot har gavnet direkte, men ogsaa ved sit gode Exempel. — Jeg kunde paa dette Punkt ønske at rejse Spørgsmaalet om en mulig Samvirken mellem Selskabet og Landbrugsskolerne. En saadan kunde bestaa deri, at Lær-
 linge den anden Vinter af deres treaarige Læretid gennemgik Kursus paa en Landbrugsskole, hvilket sikkert i høj Grad vilde støtte ogsaa Udbyttet af deres praktiske Læretid, og enten denne Henstilling menes at kunne tages til Følge eller ej, ønsker jeg at anbefale, at Lær-
 linge altid, inden de tiltræde Lærlingestillingen, samles til en kort Tids forberedende Kursus, blandt andet som Indledning til en hensigtsmæssig Bogføring. Jeg kan i denne Forbindelse ikke unnlade at nævne de bekjendte Kjøbenhavnsbesøg af Skolebørn fra Landet; jeg har vel ikke Mod til at angribe denne offervillige og velmente Virksomhed; men medens det ganske sikkert er ud-
 mærket at sende Bysbørnene paa Landet, for dér at hente Sundhed og røde Kinder, vilde det aandelige Ud-
 bytte, der i forskjellige Retninger kan hentes af et vel-
 ordnet Hovedstadsbesøg, utvivlsomt være langt større ved voxne Mennesker end ved Børn.

Med Hensyn til vore Udstillinger, og særlig de nu saa længe og saa talrigt benyttede Dyrskuer, finder jeg nærmest Anledning til at beklage, at de langt fra faa Lov til at virke som det gode Oplysningsmiddel, de kunde og burde være. Dyrskuerne have ikke løst deres Opgave alene ved korrekt Bedømmelse af de fremstillede Dyr; naar denne foreligger, bør den være Gjenstand for

de Besøgendes nærmere Betragtning og Belæring; men det bliver stedse hyppigere saaledes, at Bedømmelsen først foreligger saa sent, at Udstillingsgjenstanden omtrent forsvinder med det samme. Det var ønskeligt, om Regeringens Tilsynshavende ved Skuerne vilde interessere sig for denne ikke uvæsentlige Side af Skuernes Betydning.

Naar mine Betragtninger endelig føre mig ind paa Landbrugets Forsøgsvirksomhed og Konsulent-Institutionen, ønsker jeg særlig stærkt at pege paa, hvorledes disse ere fødte af en naturlig Oplysningstrang hos Landbruget og ere indledede som ypperlige Former for Selvhjælp, fremkaldte ved det private Initiativ, og først da de efterhaanden viste deres store almindelige Betydning, blev de tillige i større eller mindre Grad Gjenstand for Statens Støtte. — Naar Docent Fjord i saa høj Grad blev Landbrugets Mand, var det saa at sige som Følge af en uafbrudt Række af Kald fra det arbejdende Landbrug, lige fra Spørgsmaalet om Isens bedste Opbevaring gennem Rækker af Forsøg, hvor ofte det ene Spørgsmaal førte lige ind til det næste, til de stadig fortsatte indgaaende Fodringsforsøg. Disse ere, som bekendt, særlig ejendommelige ved deres nøje Tilknytning og inderlige Samarbejde med det hverdagslige Landbrug, og det er næppe mindst herved, at de paa en Maade have ført til den nu saa stærkt voxende Kontrolassistent-Virksomhed. Denne er i sig selv en ypperlig Skole for unge Landmænd og fører os i Virkeligheden henimod det Maal, at enhver Landbrugsbedrift i en vis Forstand bliver til en lille Forsøgsgaard, det vil sige, en rigere Kilde til virkelige Erfaringer, idet der sker omhyggeligere Iagttagelser og Optegnelser over, hvad der foregaar, og de vundne Resultater gives en bedre Belysning end hidtil, hvor Optegnelser i det almindelige Landbrug have været saa sørgelig lidt benyttede trods de opmuntrende Erfaringer fra den nærliggende Mælkeridrift. — Ligesom de nævnte Forsøg ere Plantekulturforsøgene fremkaldte umiddelbart ved Spørgsmaal fra den arbejdende Landmand, om en givtig og dog glutenrig Hvede, en til

Maltning tjenlig og dog foldrig Bygsort o. s. v., lige som P. Nielsens Forsøgsvirksomhed begyndte i al Beskedenhed paa hans Skolelod, men opmuntredes ved hans Samvirken med Landbrugets videlystne Mænd. — Denne Ejendommelighed ved den danske Forsøgsvirksomheds Karakter og Oprindelse ere vi vistnok kaldede til med største Omhu at søge bevaret, og er en Fremhæven heraf maaske overflødig overfor Øjeblikkets Mænd, tror jeg ikke, at det er uvigtigt med Henblik paa Fremtiden stærkt at fremhæve Betydningen af, at Initiativet fortrinsvis kommer udefra; jeg tror, at vi andetsteds kunne finde Exempler paa, at de mange Funktionærer kunne komme ind paa et Kapløb om at præstere noget rigtig »selvstændigt« og dermed ofte noget rigtig værdiløst. Saa længe Landbruget er en udstrakt Forsøgsvirksomhed værd, vil der ikke mangle Spørgsmaal, som det arbejdende Landbrug vil fremsætte og ønske opklarede.

En tilsvarende Betragtning er det mit Ønske at fremsætte med Hensyn til vort værdifulde Konsulentvæsen. Ogsaa dette hviler i højeste Grad paa det solide Grundlag af praktisk Landmandsvirksomhed. Ingen vil falde paa at sige, at det var et doktrinært Paahit, naar Professor Segelcke i sin Tid for 40 Aar siden blev Landbrugets Raadgiver, og forøvrigt maa det jo siges, at Landbruget, inden det fik faste Konsulenter, havde gjort en meget flittig Brug af private Raadgivere og Vejledere. Jeg véd en Landboforening, og det har maaske været Tilfældet i flere, hvor kyndige Medlemmer i 70erne stillede sig til Raadighed som Konsulenter, hver i sit Specialfag; den samme Forening var forøvrigt en af de tidligste til at forsyne sig med en særlig Konsulent. Naar vi nu gjennem en lang og naturlig Udvikling med »Mælkeri-assistenternes« Tid, som en særlig betydningsfuld, ere naaede frem til Statskonsulenter, altsaa saadanne, der væsentlig lønnes direkte af Staten, ligger der ogsaa heri, mener jeg, en Appel til Sagens Venner om at vaage over, at Forholdet mellem dem og det arbejdende Landbrug ikke bliver løsere og mere bureaukratisk end godt er. I

Øjeblikket er Faren herfor næppe stor, dertil har Sagen endnu for friske Rødder i det praktiske Landbrug, men ogsaa her kan man nære nogen Frygt for, at det ikke vil vedblive at forholde sig saaledes i Fremtiden. — Nogen Betyggelse kan der vel søges deri, at Konsulentvirksomhedens Ledelse for en væsentlig Del er lagt i Landhusholdningsselskabets Haand, og at man her ikke er blind for det ønskelige i at bevare Baandet, viser sig blandt andet deri, at Selskabet til det store aarlige Konsulentmøde ogsaa indbyder Landboforeningsformænd og andre Repræsentanter for det almindelige Landbrug; men jeg tror ogsaa at vide, at Selskabet maa beklage, at denne Indbydelse kun bliver sparsomt fulgt, og saa er Baandet allerede temmelig løst. I Halvfjerdserne var den Tanke fremme, at de eventuelle Konsulenter skulle bo paa Landet og helst drive mindre Landejendomme, eller, hvis det var Veterinærer, maaske have en Smule Dyr lægepraxis ved Siden; det ene som det andet er jo heller ikke ukjendt, men det var maaske heldigt, om det blev Regel, og fulgte saa Konsulentmøderne med ud i Provinsen, vilde ogsaa disse maaske i højere Grad blive Stedet for Tankeudvexlinger mellem det praktiske Landbrug og dets gode Venner, Konsulenterne.

Naar jeg har søgt Lejlighed til her i Selskabet at fremsætte disse Udtalelser, har mit Ønske først og fremmest været at pege stærkt paa det rige og frodige Oplysningsarbejde, vi i vort Fag have at glæde os ved, og som vi helst skulde bevare og udvikle videre i den samme fortrinlige Aand, hvori det er grundlagt, takket være gode Mænd, hvoraf mange ikke længere virke sammen med os. Men søge vi et naturligt Samlingspunkt for dem, bliver Takken særlig at rette til det gamle Selskab, der nu i 130 Aar har stillet Oplysningsarbejdet i vort Landbrug blandt sine fornemste Opgaver og sikkert vil vedblive at gjøre det.

Foredraget ledsagedes af følgende Diskussion:

Landbrugskandidat Iversen troede der var Grund til at pege paa, at de faglige Kundskabers Betydning for det praktiske Landbrug har været overordentlig forskjellig; han vilde i saa Henseende henvise til Mejerivirksomheden. Denne var enestaaende her i Landet, idet at den fra at være en ganske almindelig Landboflid var gaaet over til at blive en fuldendt Industri, og det skyldes de Mænd, som først toge Arbejdet op paa dette Felt. Naar Taleren sagde: De Mænd, og ikke specielt nævnede Professor Segelcke, var det, fordi denne havde haft en Medhjælper. Arbejdet begyndte paa Lillerup Mejeri under en holstensk Mejerske, og de to Mænd, der her gik ved Siden af hende, aflurede hende ikke blot, hvorledes hun praktiserede Virksomheden, men studerede selv ved Siden af. Kort sagt, de satte Mejeridriften i System, og med ét Slag havde man lagt Fundamentet for, at denne Gren af Landbrugsvirksomheden kunde blive en Industri i Landbruget. Som det er gaaet med Mejerivæsenet, vil det sikkert ogsaa Tid efter anden gaa i andre Retninger af Landbruget. Foreløbig er det Smørret, der er bragt frem fremfor Osten; hvad Grunden var dertil, skulde Taleren ikke udtale sig om, men det skulde ikke undre ham, om Osten en Gang i Fremtiden kom til at spille en lignende Rolle som Smørret. Der har gjennem det Hundrebaar, som Foredraget har omhandlet, stadig lydt Formaninger, om at udnytte Gjødningen, men dette Spørgsmaal blev først optaget til praktisk Løsning, da man paa Tune Landboskole indsamlede den faste Gjødning for sig og den flydende for sig. Den sidste har man lige til den sidste Tid og i stort Omfang ladet gaa til Spilde her i Landet. Det er først i den nyeste Tid, at man har indset, hvilken Værdi den har, og derfor har bygget Ailekummer, hvori den opsamles og opbevares.

Saa vidt Taleren erindrede, forbigik den ærede Foredragsholder Oprettelsen af Andelsmejerier. Disse have, som bekendt, deres Udspring i det vestlige Jylland, idet en Mejerist og en Gaardmand dér vare de første, der undfangede Ideen

til dem, og man kan saaledes ikke sige, at de ere et Udslag af det praktiske Landbrug, men et Udslag af den almene Oplysning. Man maatte derfor efter Talerens Mening, naar man glæder sig over Fremgangen i Landbruget og dets Stilling i det hele taget, fuldt saa meget søge Aarsagen dertil i Hævelsen af den almene Oplysning som i den specielle faglige Uddannelse. Taleren sagde ikke dette for paa nogen Maade at ville forringe Betydningen af Landbrugsundervisningen, men man maatte vel vide, at Landbruget ikke var nogen speciel Videnskab for sig. Der er her Spørgsmaal om Anvendelse af Naturvidenskaberne i Almindelighed, og Taleren tvivlede ikke om, at det fremdeles vilde lykkes at drage Nytte af Naturvidenskaberne i Landbrugsvirksomheden ganske i Almindelighed, saaledes som det allerede er sket i en enkelt Gren af denne Virksomhed, nemlig i Mejeridriften. Taleren troede sikkert, at det var den almene Oplysning i Forbindelse med Kjendskab til Naturvidenskaberne, som man kunde takke for, at vort Landbrug staar saa smukt, som det gjør i Øjeblikket.

Forstander Tuxen kunde samstemme med Hr. Iversen i, at god, sund, almen Oplysning maa skattes højt, og at Fremgang i den Retning ikke kan sættes højt nok, men hvorledes man skal producere Smør, Kvæg o. s. v. lærer man ikke gennem den almene Oplysning; dertil skal faglig Uddannelse, og kun ved ret at faa disse to Sider af Uddannelsen til at gaa sammen, kan man komme fremad. Det sker efterhaanden fuldkomnere, og Frugterne af Virksomheden opmuntre til at gaa videre, saa længe det kan ske paa en sund Maade og i nøje Forbindelse med den praktiske Virksomhed.

Landbrugskandidat Bing vilde takke den ærede Indleder af Sagen for det smukke Foredrag, han havde holdt, og hvori han havde berørt saa mange Punkter af almindelig Interesse. Skulde Taleren særlig dvæle ved noget af de forskjellige Omraader, der havde været omtalte, skulde det nærmest være Konsulentspørgsmaalet. Det havde glædet Taleren overordentlig at høre, at den ærede Indleder havde stillet sig paa samme

Standpunkt, som han havde hævdet offentligt, nemlig, at der bør være den inderligste Forbindelse mellem det praktiske Landbrug og Konsulentvirksomheden. Konsulenterne maa føle sig stærkt knyttede til Landbruget, men naar den ærede Foredragsholder, for at antyde sit Standpunkt i saa Henseende, endogsaa har udtalt, at han anser det for rigtigst, at Konsulenterne flytte ud paa Landet og drive Virksomhed der, saa staar det dog ikke Taleren i Øjeblikket klart, hvorvidt en saadan Tanke kan lade sig realisere. For Planteavlskonsulentens Vedkommende er det naturligt og hensigtsmæssigt, at de bindes til den praktiske Gjærning paa den Maade, som nu er Tilfældet, idet de jo ere knyttede til en Forsøgsstation, men der stilles her ikke den Fordring til disse Konsulenter, som til den praktiske Landmand, at Rentabiliteten af Virksomheden kommer til at spille Hovedrollen. Det er som Forsøgsleder, at Konsulenten her virker, og derfor er hans rette Plads paa Landet. Hvis man tænkte sig, at Konsulenterne i Husdyrbrug knyttedes stærkere end nu er Tilfældet til det praktiske Landbrug, kunde Taleren ikke skønne, at det kunde indrettes saaledes, at de kom til at virke, som de skulde, og hvis man udelukkende vilde søge Husdyrbrugskonsulenterne blandt dem, der havde taget Veterinærexamen, saa var det ogsaa et Spørgsmaal, om en Forening af de Virksomheder, der her var Tale om, var heldig, og kunde det end tænkes, at de lokale Husdyrbrugskonsulenter kunde stilles saaledes, gjælder det slet ikke for Statskonsulenternes Vedkommende. Tager man saaledes f. Ex. Statskonsulenten for det røde Malkekvæg eller Statskonsulenten for den svære Hesteavl, kunde Taleren ikke tænke sig den ene eller den anden af disse placeret saaledes, at han paa den ene Side skulde passe privat Virksomhed og paa den anden Side det store, vigtige Hverv, der er lagt i hans Hænder som Statskonsulent. Til Slutning vilde Taleren anmode den ærede Foredragsholder om noget udførligere, end han gjorde i sit Foredrag, at give Meddelelse om det interessante Forsøg, der i Efteraaret var gjort med sammenhængende Rækker af Foredrag for praktiske Landmænd; saaledes var det vistnok, at den ærede Foredragsholder kaldte den Virksomhed, som de jydske Landboforeninger

havde institueret. Sagen er overordentlig interessant, og hvis man ad den Vej kunde gjøre noget til Gavn for den praktiske Landmand og faa et godt Resultat ud deraf, vilde det være overordentlig tillukkende at følge det givne Exempel og udvide Virksomheden til de andre Landsdele. Naar man ikke har iagttaget denne Virksomhed paa nært Hold og gjort sig nærmere bekendt med den, skulde det synes, at det maatte frembyde Vanskeligheder at faa et virkeligt Udbytte deraf, hvis ikke de, der deltagte i et saadant Kursus, i Forvejen ere i Besiddelse af de Kundskaber, som erhverves ved Ophold paa en Landbrugsskole eller gjennem anden Undervisning.

Forstander Tuxen vilde bemærke, angaaende Konsulent-spørgsmaalet, at for Statskonsulenterne kunde det naturligvis være vanskeligt at have anden Gjerning ved Siden af Konsulentvirksomheden, men hvad de private Konsulenter angik, da havde man jo flere, der vare Landmænd, og det var vistnok udmærket, at det var saa. I Modsætning til Hr. Bing havde Taleren den bestemte Anskuelse, at skal der være Tale om, at Konsulenterne skulle drive Landbrug ved Siden af deres Gjerning som Konsulent, skulde det være saaledes, at der virkelig var Tale om Rentabilitet ved Driften. Det var Talerens Tanke, at det skulde være et lille Avlsbrug, indrettet efter Konsulentens Virksomhed, og man kjender, som sagt, Konsulenter, der ere stillede saaledes.

Hvad de vandrende Kursus for praktiske Landmænd angaar, da kneb det i Begyndelsen med at faa dem bragte i Stand. Der skal her finde en Samvirken Sted-mellem Landboforeningerne og de Lærerkrafter, der have stillet sig til Raadighed. Man begyndte med at tale om Sagen med Landboforeningerne. Det første Aar kunde der gjøres et smukt Tilbud med Hensyn til Lærerkrafter, men det kneb med at faa Interesse for Sagen vakt. Det følgende Aar kneb det derimod at faa Landbrugslærere; nu vare de blevne betænkelige, og der sendtes ikke noget Tilbud til Landboforeningerne. Men i Stedet for kom disse og spurgte, om de ikke kunde faa Kursus bragt i Stand, hvortil der naturligvis svarede, at naar de ønskede det, kunde det ske, og der skaffedes saa Lærer-

kræfter tilveje. Kursus aabnedes med et almindeligt Møde og talte i Aar c. 40 Deltagere. Undervisningen foregik om Eftermiddagen; Lærerne vare grumme glade over den Virksomhed, der her udfoldedes, og der er talrige Vidnesbyrd for, at Eleverne ogsaa have været det. Skjøndt der var mange Anfægtelser, der kunde holde Eleverne borte fra Undervisningen, saasom Jagt, politiske Møder o. s. v., mødte dog alle til Undervisningen. I det hele taget kan Foretagendet kaldes vellykket, og der er i Aar udsendt fornyede Tilbud til Landboforeningerne. Der har meldt sig saa mange Lærerkrafter, at der vil kunne arrangeres mindst 4 Kursus. Det staar nu til Landbrugerne, om de ville gaa med.

Landbrugskandidat R. Schou. Man skal stille sig overordentlig varsom overfor den af Hr. Forstander Tuxen udkastede Tanke, at Konsulenterne selv skulde drive Landejendom for at være i nær Forbindelse med det praktiske Landbrug. Man ser jo, at Antallet af Foreningskonsulenter i Husdyrbrug er i stærk Stigning, og det er Bevis paa, at der er Trang til mere Konsulentvirksomhed; men efterhaanden som Antallet af disse Konsulenter stiger, stiger ogsaa Fordringerne til Statskonsulenterne. De ere nødte til at holde sig à jour med alt, hvad der foregaar paa deres Omraade; med andre Ord: Statskonsulenternes Arbejde tiltager i Omfang, for hvert Aar der gaar, og naar man ser hen til de nuværende Statskonsulenter, kan man vistnok sige, at deres Tid er mere end optaget alene af deres Konsulentvirksomhed. Skulde disse Mænd da endvidere give sig af med praktisk Virksomhed som Landbrugere og særlig paa en saadan Maade, at de derigjennem skulde skaffe sig en Del af deres Indtægter, vilde man flytte dem bort fra deres Hovedopgave, nemlig at staa som raadgivende, som ledende i de større Spørgsmaal, som det er paalagt dem at beskæftige sig med. Disse Mænd maa til en vis Grad være Herrer over deres Tid. De maa have Tid til at give sig af med Studier af alt, hvad der angaar deres Fag; de maa følge med i Literaturen, baade den indenlandske og den udenlandske; de maa have Lejlighed til at foretage Rejser i Udlandet og Tid til at tænke. Skulde disse

Folk nu, som sagt, flytte ud paa Landet og der have en daglig Virksomhed at passe ved Siden af Konsulentvirksomheden, vilde man berøve dem Lejligheden til at virke, som de skulde; man vilde derved sætte dem paa en anden Plads, end der oprindelig er dem tiltænkt. Det var derfor Talerens Mening, at man skulde lade disse Folk have saa fri Disposition over deres Tid som vel muligt, og der er ikke Tvivl om, at hvis der blev ansat flere Statskonsulenter, end der alt haves, skulde Landbruget nok give dem noget at bestille

Forstander Tuxen havde ikke taget noget aldeles bestemt Standpunkt i dette Spørgsmaal, og kunde slutte sig til Landbrugskandidat Schou, hvad Statskonsulenterne angaar; men med den private Konsulentvirksomhed kan anden Virksomhed ved Siden af forbindes. Taleren kjender en Konsulent, som er Veterinær og Landbruger, og i det Øjeblik han faar mere at bestille som Konsulent, ophører han at virke som Veterinær, men vedbliver at være praktisk Landmand. Der er naturligvis Forskjel paa en Konsulents og en Skolemands Lejlighed til tillige at være praktiserende Landmand. Skolemanden skal være hjemme og passe sin Skole ligesom Landmanden for at passe sin Jord, medens Konsulenten skal rejse, og for saa vidt kan det være vanskeligere for Konsulenten tillige at være Landmand; men det kan gjenneføres, og de private Konsulenter ere ikke stillede saaledes, hvad Lønningen angaar, at de helt kunne undvære anden Virksomhed. Det er af Betydning, at disse Folk til Dels ere groede fast til det praktiske Landbrug, idet de saa vide, hvor Skoen trykker. Hvad Fremtiden angaar, er der Grund til at fremhæve den inderlige Forbindelse, der kan komme i Stand ved Konsulentmøderne mellem de praktiske Landmænd og de ledende og raadgivende paa Landbrugets Omraade.

Landbrugskandidat Bing var i Hovedsagen enig med Forstander Tuxen i, at der bør være en uopløselig Forbindelse til Stede mellem Konsulentvirksomheden og det praktiske Landbrug, men naar Forstander Tuxen fremhæver det store, aarlige Konsulentmøde som det Sted, hvor der skal

knytted Forbindelse mellem det praktiske Landbrug og Konsulenterne, maatte Taleren sige, at han troede ikke, det var heldigt. Det aarlige Konsulentmøde skal være en Sammenkomst mellem Konsulenterne, og ved denne skulle de meddele hverandre de Erfaringer, de have indhøstet og indbyrdes udvexle Anskuelser om de store Spørgsmaal, der staa paa Dagsordenen. Selvfølgelig er det en udmærket Foranstaltning, at Landboforeningernes Formænd indbydes, for at det praktiske Landbrug kan følge, hvad der foregaar paa den Arena, men disse Møder skulle ikke være Diskussionsmøder, hvor Landbruget skal gjøre Udfald og Konsulenterne parere. For det første er det ikke Meningen med Institutionen, saaledes som den er ført ud i Livet, og for det andet vilde det berøve hele Konsulentmødet dets Karakter. Taleren stod udenfor, men han har deltaget i disse Møder i 5 à 6 Aar og glædet sig over den Anledning, der var til at mødes med Kolleger fra forskellige Egne og høre de Erfaringer, de have gjort. Der er derhos paa disse Møder aldrig Tale om at vedtage Resolutioner eller Forslag eller sligt; det er kun en kollegial Udveksling af Tanker, der her finder Sted. Saa stærkt altsaa Taleren lige som Forstander Tuxen maa hævde den inderlige Forbindelse imellem Konsulenterne og det praktiske Landbrug, mener han dog paa den anden Side, at man ikke skal bygge paa, at denne skal effektueres paa det aarlige Konsulentmøde.

Konsulent Bøggild havde været med til at planlægge de første Konsulentmøder og kunde derfor med en vis Berettigelse sige, at Hr. Bing netop havde sagt det, der skal betragtes som disse Møders Hovedformaal. Tanken med disse Møder er ikke at bringe Konsulenterne i Rapport med Landmændene, men at samle Konsulenterne, som jo arbejde under forskellige Vilkaar, til Drøftelse af deres Sager, idet det er nødvendigt, at de arbejde i indbyrdes Forstaaelse med hverandre. Da Taleren for 13 Aar siden blev ansat som Konsulent, stod han ene som saadan. Der var ganske vist andre, der arbejdede for omtrent de samme Formaal, men hver arbejdede for sig, og Taleren havde da Lejlighed til at se det uheldige i, at én gik en Vej, en anden en anden Vej,

og det gjaldt da for Taleren om, at der kunde komme et Samarbejde i Stand, saa at ikke hver skulde gaa sin Vej. At søge et saadant Samarbejde bragt tilveje og vedligeholdt er Hensigten med Konsulentmødernes Afholdelse. Man samler ved saadanne Møder Erfaringer og bringer disse ud i det praktiske Liv. Det vigtigste er jo nemlig at samle en solid Viden og meddele den til andre, og dette sidste sker bedst ved Foredragsmøder. Taleren havde været ved mange saadanne, dels som Foredragsholder og dels som Tilhører, og det staar som det vigtigste for Taleren, at man afpasser Foredraget efter Tilhørernes Evner, hvad Forstander Tuxen ikke synes at have lagt tilstrækkelig Vægt paa. Taleren havde overværet Møder, ved hvilke der har været holdt Foredrag dels af dygtige Videnskabsmænd og dels af unge Landbrugs-kandidater, Foredrag, som vistnok kun 2 à 3 pCt. af Tilhørerne have forstaaet; men saadanne Foredrag ere uden Betydning. Taleren var vis paa, at Forstander Tuxen vilde indrømme ham, at det var nødvendigt for at naa et godt Resultat, at Foredragene vare afpassede saaledes, at i alt Fald Flertallet af Tilhørerne kunde følge med og forstaa deres Indhold. Det er umuligt, selv for den bedste Foredragsholder, at gjøre sit Foredrag tiltrækkende eller forstaaeligt for alle, og derfor er det absolut det rigtigste, at Tilhørerne samles efter deres Kvalifikationer.

Professor Maar vilde gjøre en Bemærkning angaaende et Punkt, som den ærede Foredragsholder berørte i Begyndelsen af sit Foredrag, nemlig Forholdet mellem den faglige Uddannelse og den almene Dannelse. Den ærede Foredragsholder mente ikke at ville berøre den almene Skoleuddannelse, men Taleren mente dog, det vilde være heldigt, om det ved denne Lejlighed blev udtalt, at den almene Uddannelse har overordentlig stor Betydning, idet den ikke alene har Betydning for at bringe Modenhed tilveje hos Mennesket, men den har ogsaa Betydning for Landmanden i hans praktiske Virksomhed, og Taleren mente, at dens Betydning er tiltaget ganske overordentlig stærkt i de senere Aar. Landbruget er langt mere bevægeligt end tidligere, og der kræves som Følge

deraf en langt større Modenhed hos Mennesket dels for at kunne følge Bevægelserne og dels for at kunne skjelne mellem de forskjellige Oplysninger og Vejledninger, ja Taleren kunde gjerne sige Reklamer, som fremkomme, samt for at kunne behandle de Grene af Landbruget, der efterhaanden komme til at spille en større og større Rolle, men hvor Forholdene tillige blive vanskeligere og vanskeligere, med den fornødne Dygtighed. Nutidens Landbrug kræver af deres Udøvere en langt større aandelig Udvikling end tidligere, og Taleren troede, at den Udvikling og Modenhed, som den almindelige Almenskoleuddannelse giver, ikke staar i det rette Forhold til de forøgede Krav om Modenhed hos Landbrugets Folk.

Forstander Tuxen samstemmede med Professor Maar i, at man ikke let kan stille Maalet for den almene Uddannelse for højt, og det er naturligvis ogsaa det heldigste, at Eleverne, naar de møde for at faa den faglige Uddannelse, have faaet en saa grundig Almendannelse som vel mulig, at man ikke skal lappe derpaa. Taleren havde været med til at kæmpe for de lange Kursus, for at de faglige Kundskaber, som Eleverne skulle erhverve, kunde blive Vedkommendes Ejendom i saa stort Maal som muligt; men har han Elever i 30 Aars Alderen, vil Længden af Kursus være ham noget underordnet; de møde med Kritik og vaagen Trang til Undervisning; den gode almene Dannelse erhverves for en stor Del ved et opmærksomt, vaagent Liv. Med Konsulent Bøggild var Taleren enig i, at Foredrag maa være afpasset efter Tilhørernes Evner. At det ikke oprindeligt havde været paa-tænkt med Konsulentmøderne, at der skulde finde en Ud-vexling af Tanker Sted mellem de praktiske Landmænd og Konsulenterne, kan ikke være til Hinder for, at noget saadant kan indføres. Der er jo flere Konsulentmøder om Aaret — (Præsidenten: Nej! kun ét) —; Taleren havde for-staaet det saaledes, at det var et ekstraordinært Møde, ved hvilket de praktiske Landmænd kunde komme sammen med Konsulenterne, og han saa' ikke rettere, end at det maatte kunne gennemføres.

Præsidenten (Hofjm. F. Friis) vilde, forinden han sluttede Mødet, rette en Tak til Forstander Tuxen, fordi han havde valgt et af Landhusholdningsselskabets Møder som det Sted, hvor han ønskede at holde Foredrag om Oplysningsarbejdet i det danske Landbrug. Efter den Interesse, som Foredraget havde vakt mellem de tilstedeværende, tvivlede Taleren ikke om, at Hr. Tuxen havde naaet det, han eftertragtede, nemlig at slaa til Lyd for den bedst mulige Oplysning blandt alle dem, der arbejde i Landbrugets Tjeneste.
